

Lokala Samhällskontrakt

Ett kunskapsunderlag kring behoven, förutsättningarna och utformningen.

Förord

Samhällskontraktet är ett ord som dyker upp i samhällsdebatten med jämna mellanrum, oftast för att beskriva hur det har försvunnit eller riskerar att försvinna. Däremot fördjupas sällan resonemangen till att försöka förstå vad vi menar med samhällskontrakt eller hur en aktör kan agera för att stärka eller återbygga det,

Hans Abrahamsson, freds- och utvecklingsforskare har tillsammans med Sveriges Kommuner och Regioner ägnat mycket tid åt att förstå varför samhällskontraktet är eller är på väg att brista. I denna skrift ger Hans Abrahamsson ett svar på hur kommuner och regioner kan arbeta för att stärka samhällskontraktet utifrån dagens samhälle i en globaliserad värld.

Men en historisk tillbakablick och inspiration från arbete i kommunerna Luton, Mannheim och Montreal ger författaren en helhetsbild över hur begreppet använts historiskt till hur det kan används för att hantera utmaningar idag. Tillsammans med erfarenheter från Örnsköldsvik, Åre, Eskilstuna och Borås kommun ges även en praktisk vägledning för hur arbetet kan gå till i svenska kommuner och regioner.

Detta är den tredje skriften SKR publicerar under 2023 med olika forskares perspektiv på medborgarnas delaktighet mellan valen

Jag vill rikta ett stort tack Hans Abrahamsson för arbetet med att ta fram och skriva denna rapport. Författaren står för innehållet.

Lena Langlet

Sektionschef, Demokratisektionen

Sveriges Kommuner och Regioner

Sammanhang och författare

Denna normativa forskningsbaserade essä bygger bland annat på en forskningsstudie kring den sociala hållbarhetens förutsättningar – frågan om makt, medskapande och medborgardialog, som författaren utfört på uppdrag av demokratisektionen på SKR. Den kan i sin digitala form hämtas från www.omvarldskunskap.se. Forskningsstudien har med stöd från SKR utgivits i bokform: Den Politiska ekonomins glokala uttryck – Sverige i en värld i förändring, (2019) Bokförlaget Korpen.

Hans Abrahamsson är Freds- och Utvecklingsforskare från Institutionen för Globala Studier vid Göteborgs universitet.

Innehåll

Inledning	5
Bakgrund och syfte.....	6
1 Det sociala kontraktets idéhistoriska rötter	8
2 Vår tids komplexa samhällsfrågor.....	10
3 Den liberala representativa demokratin utmanas.....	12
4 Behoven av ett nytt samhällskontrakt	14
5 Samhällskontraktets utformning	18
Det lokala samhällskontraktet	21
Det lokala samhällskontraktets utformning	23
Det lokala samhällskontraktets praktiska tillämpning.....	24
6 Framgångsfaktorer för det lokala samhällskontraktets praktiska tillämpbarhet.....	29
Det civila samhällets kollektiva förmåga	29
Den kommunala mottagarkapaciteten	32
Uppsummerande avslutning	35
Litteraturlista	38

Inledning

Detta forskningsbaserade kunskapsunderlag diskuterar, mot bakgrund av det sociala kontraktets idéhistoriska rötter, kring behoven, förutsättningarna och utformningen av ett lokalt samhällskontrakt. Flera komplexa samhällsfrågor som följer i utvecklingens spår, när det lokala alltmer flätas samman med det globala, och förändrar statens roll liksom den svenska modellens grundpelare. Det minskade utrymmet för traditionell omfördelningspolitik ökar inkomst- och hälsoklyftor, reducerar såväl vertikal som horisontell tillit och det demokratiska systemets legitimitet. Samhällskontraktet tenderar att lösas upp och den sociala oron ökar vilket visar sig i en framväxande populism och hot och hat såväl mot politiskt förtroendevalda som mot företrädare för myndigheter och det civila samhället. Tillsammans med pågående klimatförändringar står samhället inför en rad utmaningar för att värna demokrati och den hållbara utvecklingens alla dimensioner. För att hanteras krävs en omställning där såväl produktionsmetoder som konsumtionsmönster anpassas till det existerande miljöutrymmet vilket medför förändrade maktstrukturer och sociala relationer. Omställningen och det hållbara samhällsbygget kan inte på samma sätt som tidigare ske för medborgarna med hjälp av den beprövade sociala ingenjörskonst som under mellan- och efterkrigstiden framgångsrikt byggde upp folkhemmet och välfärdsstaten. Framtidens välfärdssamhälle måste numera byggas tillsammans med medborgare. Platsens betydelse ökar och så gör kraven på att demokratisera den lokala demokratin. Den eftersträvarsvärda lokala tillhörigheten måste samtidigt kunna kompletteras med en global utblick och ökad förståelse för omvärlden. Frågan om hur vi skall leva tillsammans i en värld i förändring blir allt angelägnare att finna svar på. Kommunala och medborgardrivna forum för demokrati och mänskliga rättigheter utgör exempel på de mötesplatser som såväl arbetet med Agenda 2030 som utformningen av lokala samhällskontrakt ställer krav på. Detta för att anpassa globala mål till lokala förhållanden samt för att förhandla fram vägledande principer för det lokala samhällskontraktets innehåll och dess praktiska tillämpning. Det handlar om att sätta frågan i mitten, om att arbeta på lika villkor och om att ta gemensamt ansvar för genomförandet av de åtgärder som krävs för en hållbar samhällsutveckling. Medan den representativa demokratin syftar till att omvandla individuella (många gånger oreflekterade) åsikter till kollektiva anspråk syftar samhällskontraktet till att möjliggöra en samverkan som stärker den kollektiva förmågan att tillsammans med de som är berörda formulera

problemen, identifiera behov och tillvarata befintliga lokala resurser. En gemensam plattform för samverkan blir central för en hållbar utveckling i alla dess dimensioner.

Bakgrund och syfte

Föreliggande kunskapsunderlag tar sin utgångspunkt i utformningen av ett lokalt samhällskontrakt och redogör för några av de principer som krävs för samverkan mellan de aktörer på lokal nivå som tillsammans berörs av olika lokala problem och som måste hanteras gemensamt. Dessa principer är tänkta att förhandlas fram för att för att berörda aktörer gemensamt och på lika villkor tillsammans skall kunna formulera problemen samt identifiera och genomföra åtgärder som krävs för en långsiktigt hållbar utveckling liksom för respekt av gällande lagstiftning, inte minst när det gäller frågan om mänskliga rättigheter och att kunna göra sin röst hörd (Lind & Namli, 2017). Lokala medskapade samhällskontrakt, där principer och normer för medborgarnas rättigheter och skyldigheter förhandlats fram utifrån de förhållanden som råder lokalt, exempelvis med hjälp av slumpvis sammansatta Medborgarberedningar (medborgarråd), kan därmed visa sig vara ett framgångsrikt sätt för att komplettera den representativa demokratin och såväl öka den samhälleliga tilliten som den lokala kollektiva förmågan. Detta för att tillsammans med den myndighetsgemensamma institutionella förmågan och näringslivets sociala ansvar, kunna hantera vår tids komplexa samhällsutmaningar och de lokala krav på omställning som ställs på svenska kommuner och regioner. Utformningen av det lokala samhällskontrakt som diskuteras i detta kunskapsunderlag, måste samtidigt ske med hjälp av en global utblick som knyter an till universella mänskliga rättigheter och FN:s globala mål för en hållbar utveckling. Ett av samhällskontraktets främsta syfte är att vara inkluderande och öka människors samhällstillhörighet. Kunskapsunderlaget uppmärksammar behoven av att söka metoder för en medskapande medborgardialog som underlättar detta. Inte minst för de som idag känner sig marginaliserade och att de saknar utrymme för att göra sin röst hörd. Den forskningsstudie som ligger till grund för detta kunskapsunderlag, och som finns tillgänglig på www.omvarldskunskap.se, visar på att det ibland uppstår gyllene tillfällen till förändring, gläntor i det politiska landskapet som ökar manöverutrymmet för att hantera komplexa frågor som klimatförändring, ojämlika livsvillkor och omställning till ett hållbart samhälle (Abrahamsson, 2019b). Detta kunskapsunderlag menar att den omställning vi

står inför skapar ett sådant gyllene tillfälle att hitta nya former för interkulturell och medborgerlig samverkan som kan bidra till den kollektiva förmåga som krävs (Dahlsten, 2020). Forskningen beskriver samtidigt hur vår tids samhällsömdaning, med sin övergång från det nationalstatliga projektet in i ett nätverkssamhälle, fört samhällsutvecklingen in i ett interregnum, ett slags samhällslig organisk kris, till följd av att det gamla inte tillåts försvinna och det nya därför ännu inte kan födas. Detta förhållande reducerar det politiska manöverutrymmet. Syftet med kunskapsunderlaget, som med hjälp av internationella exempel, diskuterar kring behoven, förutsättningarna och utformningen av ett svenskt lokalt samhällskontrakt, är därför att inspirera berörda aktörer till samtal om huruvida detta tillfälle kan gripas – av vem och på vilket sätt. Kunskapsunderlaget är indelat i sex avsnitt. Det inleds med en kortfattad beskrivning av sociala kontraktets idéhistoriska rötter. Därefter följer i ett andra avsnitt en teoretisk redogörelse för hur vår tids komplexa samhällsfrågor tar sig uttryck. I ett påföljande avsnitt diskuteras på vilket sätt detta påverkar den liberala representativa demokrati som präglar det svenska styrelseskicket. Det fjärde avsnittet ger mot denna bakgrund en allmän redogörelse för behoven av ett nytt samhällskontrakt. Speciell uppmärksamhet ägnas härvidlag åt dess lokala behov och förutsättningar. Kunskapsunderlaget tar sin utgångspunkt i att det lokala samhällskontraktets konkreta innehåll har störst förutsättningar att växa fram i samband med den gemensamma kollektiva handlingen. Även om ”vägen byggs medan man går på den” blir det viktigt att rita upp en kartbild över vart man befinner sig och i vilken riktning man inledningsvis ämnar söka sig. Det femte avsnittet diskuterar därför på ett mer övergripande plan några av de vägledande principer som kan ligga till grund för det lokala samhällskontraktets utformning och användning. I ett sjätte avsnitt redogörs därefter för några av de olika framgångsfaktorer som erfarenhetsmässigt påverkar det lokala samhällskontraktets praktiska tillämpbarhet och verkanskraft.

Kunskapsunderlaget avslutas med några uppsummerande reflektioner, inte minst när det gäller några av de demokratiska principer och värdegrunder som ligger till grund för den medskapande flerpartssamverkan på vilken det lokala samhällskontraktet vilar.

1 Det sociala kontraktets idéhistoriska rötter

Ur ett idéhistoriskt perspektiv kan det sociala kontraktet uppfattas som en oskriven lag som stipulerar förhållandet mellan styrande och styrda och fastställer vissa gemensamma värdegrunder som krävs för att människor ska kunna leva fredligt tillsammans.

Under den nya tidens intåg på 1600-talet började frågan om det sociala kontraktet återigen sysselsätta den politiska filosofin. Den utlösande faktorn var det inbördeskrig som bröt ut i England som en fortsättning på det 30-åriga religionskriget och den westfaliska freden (1648). Den andra generationens sociala kontrakt (samhällsfördrag) kom därmed att hänga intimt samman med nationalstatens och industrisamhällets framväxt i Europa och utformningen av de medborgerliga rättigheterna. De bakomliggande motiven uppfattades på olika sätt. För Thomas Hobbes (1588 - 1679) var frågan om freden helt central (Hobbes (2004)). Han menade att människor måste begränsa sin frihet och sina rättigheter för att säkerställa sin överlevnad och funderade på ett sätt att befria människor från deras medfödda drivkrafter att slita varandra i stycken i sin strävan efter att tillgodose sina kortsiktiga egenintressen. Hobbes var ute efter att finna en gemensam moralisk grund där tillgodoseendet av egna intressen inte skulle få ske på bekostnad av någon annan. Lyckades man inte med detta menade Hobbes att livet för var och en skulle bli ” ensamt, fattigt, otrevligt, brutalt och kort”.

Hobbes beskrev denna moraliska grund för samlevnad som ett socialt kontrakt, vars existens skulle gå om intet ifall människor inte kunde lita på att andra höll överenskommelsen. Det sociala kontraktet måste därför skyddas av någon med legitim förmåga att bestraffa de medborgare som bröt det. Han pläderade för en stark stat som kunde, med våld om så krävdes, hålla människor i styr (Leviathan) och svara för medborgarnas trygghet och säkerhet. Om denne suverän missbrukade sin makt, och exempelvis utövade ett oproportionellt våld eller inte lyckades med sin uppgift att skydda människors liv, skulle suveränen förlora sin legitimitet och därmed kunna avsättas. Hobbes tankar blev därmed till en föregångare till den moderna tidens välfärdsstat.

Den samtida politiska filosofen John Locke (1632 - 1704) poängterade också statens roll, främst när det gällde att försvara den privata äganderätten. I övrigt pläderade han för att statens inflytande skulle begränsas så mycket som möjligt. Han kom därmed att lägga grund för den liberala strävan efter den minimala staten (nattväktarstaten). Upplysningstidens stora filosof Jean-Jaques Rousseau (1712 – 1778) kom i sin tur att efter sin död få ett stort inflytande på den politiska utvecklingen i och med revolutionen i Frankrike 1789. Rousseau tolkade det sociala kontraktet som ett uttryck för allmänviljan, som individen var tvingad att underordna sig eftersom dess innehåll växt fram genom kollektiva beslut (Rousseau, 1998). Med allmänviljan avsåg Rousseau de beslut som fattades kollektivt, när människor kom samman och var villiga att avstå från sina individuella behov till förmån för kollektiva anspråk. Samtidigt påpekade han vikten av att varje individ, för att underkasta sig allmänviljan, också måste tillåtas möjligheten att påverka de beslut som fattades och som låg till grund för denna allmänvilja.

2 Vår tids komplexa samhällsfrågor

Det sociala kontraktet och den vertikala tilliten mellan stat och medborgare var en förutsättning för att klara framväxten av den nationalstat som krävdes för övergången från jordbruks- till industrisamhället under vad som kommit att kallas för det långa 1800-talet. Vår tids stora samhällsomdaning, som handlar om en övergång från det nationella industrisamhället till ett gränsöverskridande kunskaps- och tjänstesamhälle ställs inför en rad nya komplexa samhällsfrågor som återigen förändrar människors levnadsförhållanden och livsvillkor och för återigen in frågan om det sociala kontraktets utformning på den politiska dagordningen.

De komplexa samhällsfrågor som följer i samhällsomdaningens spår, där det lokala alltmer flätas samman med det globala, kännetecknas av att de är lokalt specifika och därtill i ständig rörelse. Deras unika karaktär medför att de sätt på vilka de kan hanteras får en låg generaliserbarhet. För att renodla sina analyser brukar samhällsforskningen skilja på komplicerade och komplexa samhällsfrågor. I verkligheten består de flesta samhällsproblem av såväl komplicerade som komplexa inslag (Abrahamsson, 2019a, Brown et.al 2010).

När det gäller komplicerade problem har vi kunskap om problemen och beprövad erfarenhet av att hantera dem. Berörda parter och aktörer är oftast överens om problemformuleringen även om det kan råda olika uppfattningar om åtgärdsförslag. Komplexa samhällsfrågor däremot kännetecknas ofta av att de är svåra att förutse och att många olika uppfattningar råder om hur problemen skall formuleras och åtgärdas. Dessa förhållanden begränsar användbarheten av social ingenjörskonst och nationella handlingsplaner. Hanteringen av covid-19-pandemin har konkret synliggjort vad det handlar om. Problem som initialt uppfattades som komplicerade visade sig i stället vara komplexa med lokala variationer utom räckvidd för de nationella riktlinjer som utarbetats. Överdödligheten i gruppen utrikesfödda blev stor, mycket beroende på att riktlinjerna inte anpassades för personer i trångboddhet med generationsboende eller i yrken där det inte var möjligt att arbeta hemma. Bristerna när det gäller äldreomsorgen utgör ett annat exempel.

Den myndighetsgemensamma institutionella förmåga som krävs för att hantera komplexa samhällsfrågor begränsas av att det ofta är förknippat med svårigheter att helt överblicka orsak-verkan-förhållanden och skapa ett tillräckligt sammanhang för att förstå vilka olika politikområden och beslutsstrukturer som är berörda. Problemformulering, identifiering av åtgärdsförslag och genomförande av handlingsplaner måste allt oftare ske tillsammans med dem som är berörda. Detta ställer stora krav också på den kollektiva förmågan, det vill säga medborgarnas förmåga och vilja till gemensam handling.

Såväl folkhälsoforskningen som freds- och utvecklingsforskningen uppmärksammar härvidlag betydelsen av att människor kan förstå sammanhangen i vilka de lever och känna sig delaktiga i samhällsutvecklingen (Antonovsky, 2005, Marmot, 2008). När vanligt folk inte kan påverka de beslut som har betydelse för vardags- och familjelivet, och som därtill upplevs som orättvisa, ökar det politiska missnöjet och risken för frustration och social oro. I vår tid illustreras detta av att allt färre människor känner igen sig i det politiska samtalet eller upplever sig representerade av sina politiska förtroendevalda. Som en följd röstar mer än var fjärde europeisk väljare idag på ett populistiskt parti som ställer "folket" mot "eliten" och exkluderar gruppidentiteter i minoritet (Goodhart, 2017). I samhällsdebatten framställs populismens framväxt som ett hot mot den liberala demokratin (Gelin & Åsard, 2019). Några ser det i stället som att det är den liberala representativa demokratis kris, som skapar utrymme för såväl populism som för alltmer högljudda krav på meritokrati och expertvälde (della Porta, 2013). Andra ser populismen som demokratis räddning och jämför med dess betydelse för arbetarrörelsens historiska framväxt. De flesta är dock överens om att den representativa demokratin står inför stora utmaningar (Lindell & Pelling, 2021).

3 Den liberala representativa demokratin utmanas

Forskningslitteraturen talar om att övergången från det nationalstatliga moderna projektet med sin hierarkiska linjestyrning in i det framväxande nätverksstyrda samhället med sina globala kontaktytor, har reducerat politisk rådighet och förutsättningar för att regera, såväl nationellt som regionalt och lokalt. Några talar i termer av ett post-demokratiskt samhälle, andra om ett post-politiskt (Crouch, 2011, Mouffe, 2009). En gemensam nämnare är att allt fler ekonomiska beslut flyttats bortom nationalstatens räckvidd och hamnar i otakt med nationella och lokala politiska prioriteringar och ställningstaganden (Rhodes, 1994). Som tidigare nämnts menar flera samhällsforskare att världen befinner sig i ett slags interregnum där det nya (framväxande nätverkssamhället) inte kan födas eftersom det gamla (nationalstaten) inte tillåts att dö (Gramsci, 1971). Samhällsutvecklingen befinner sig i limbo och samhällsforskare talar i termer om en organisk kris. Bristen på framtidsvisioner ökar utrymmet för populistiska politiska krafter som drömmer sig tillbaka till en tid som varit.

Det politiska landskapets förändring förklaras också av att samhället individualiserats. Förbättrad tillgång till information gör att många människor bemäktigats och fått ökad tilltro till sin förmåga (World Value Survey, 2017). Allt fler medborgare kanaliserar sitt politiska engagemang genom sociala rörelser eller mer lösliga nätverk utan tydliga hierarkier. Många väljare vill representera sig själva. Allt färre svenskar identifierar sig med något politiskt parti överhuvudtaget (Wästberg, Olle 2017).

Det förändrade politiska landskapet förklaras också av att de politiska partierna i allt större utsträckning även börjat utforma sin politik med hjälp av olika opinionsundersökningar i stället för som tidigare med hjälp av regelbundna kontakter med sin väljarbas. De har därmed förlorat delar av sin roll som förbindelselänk mellan befolkning och regering (Bjereld et.al, 2018). Problemet med opinionsundersökningar är inte bara det stora bortfallet. Undersökningarna fokuserar därutöver främst på den vertikala dimensionen och människors individuella och många gånger oreflekterade åsikter och behov. Den ökade geografiska segregationen har emellertid samtidigt medfört att den

socioekonomiska och sociokulturella ojämlikhetens vertikala dimension kompletteras med en horisontell dimension. Fördelning av resurser mellan individer kompletteras med en ojämlik fördelning av resurser mellan områden och grupper av individer. Forskningen visar på att människor inte bara jämför sig med andra samhällsgrupper utan också börjar uppmärksamma ojämlikheter inom den egna gruppen (sideways inequality, Stewarts, 2011). Denna horisontella dimension och människors grupp tillhörighet går ofta under radarn vilket försvårar partiernas grundläggande uppgift med att omforma individuella behov till kollektiva anspråk (intresseartikulering och intresseaggregering). Detta förstärker människors upplevelser av att inte längre känna igen sig i det offentliga politiska samtalet.

Demokratins uppgift är inte bara att säkerställa individuella rättigheter (individuell behovstillfredsställelse). Demokrati (och politik) handlar också om kollektiva beslut för att tillgodose kollektiva behov (samhällsnytta i en bredare bemärkelse). De krav som en hållbar samhällsutveckling ställer gör det viktigt att rusta medborgarna till att hantera de komplexa samhällsfrågor som står för dörren genom att tillsammans arbeta fram en framtidsvision där den nationella identiteten kompletteras med en identitet som formas såväl hitom som bortom nationalstaten.

4 Behoven av ett nytt samhällskontrakt

Det sociala kontraktet och den sociala tilliten spelade en avgörande roll för nationalstatens och industrisamhällets framväxt på 1700- och 1800-talen. På samma sätt förväntas samhällskontraktet idag kunna spela en motsvarande roll för vår tids samhällsodaning när såväl nationalstatens roll och politiska manöverutrymme som produktionsmetoder, konsumtionsmönster och levnadsvanor förändras (Huntjens, 2021, Shafik, 2021).

Frågan om samhällskontraktets betydelse för förstärkt social hållbarhet, hur människor skall leva tillsammans i en värld i förändring och vilka som är deras rättigheter respektive skyldigheter, började återigen diskuteras i forskningslitteraturen strax efter millennieskiftet. Utgångspunkten för diskussionen var det faktum att en socialt hållbar utveckling kräver att politiska beslut motverkar ojämlikheter och tillgodoser samma rättigheter och möjligheter för alla. Diskussionen som fördes handlade inledningsvis mycket om medborgarskapets grunder, dess territoriella tillhörighet och om de ökade krav som ställdes på ett lokalt medborgarskap. Människors ökade rörlighet, som följde i globaliseringens spår, medförde ett glapp mellan det formella medborgarskapet i juridisk bemärkelse som reglerar människors rättigheter och skyldigheter i en viss stat och den rättslöshet som råder för människor utan medborgarskap som befinner sig på samma territorium.

Framför allt bidrog den tilltagande urbaniseringen, och den allt större roll som städer började spela för en hållbar samhällsutveckling, till att peka på behoven av mer inkluderande rättigheter liksom på behovet av att komplettera dessa rättigheter med motsvarande skyldigheter. Olika samhällskriser efter millennieskiftet spelade en avgörande roll för att frågan om ett lokalt samhällskontrakt skulle tag sig konkreta former på en rad platser runt om på jorden. Förändrade migrationsmönster under 1990-talet reste frågan om mänskliga rättigheter i flera nordamerikanska och europeiska städer (t.ex. Montreal, Mannheim, Luton liksom New York, Paris och Barcelona).

För Montreal växte arbetet med det lokala samhällskontraktet fram ur den djupa sociala kris som präglade staden. Många ungdomar befann sig i starkt utanförskap. Staden var präglad av hemlöshet och låga skolresultat samtidigt

som befolkningen blivit allt äldre och den kommunala förvaltningen stod inför omfattande behov av generationsskifte. I Mannheim handlade det om religiösa spänningar mellan judar och muslimer och i Luton om politiska konflikter samt framväxten av lokala fascistiska partier, en tilltagande kriminalitet och olika gängkonflikter. Omfattningen och utformningen av överenskommelserna varierar. I en del fall handlar det om överenskommelser om gemensamma värdegrunder och partnerskap mellan olika samhällsgrupper (deklarationer eller manifest som i fallet Luton och Mannheim), i andra fall om mer ingående överenskommelser om medborgarnas rättigheter och skyldigheter (så kallade Charter – eller samhällsfördrag - som i fallet Montreal).

Liksom det sociala kontraktet vid den tidigare samhällsomdaningen, som kännetecknades av övergången från ett jordbruks- till ett industrisamhälle, skall samhällskontraktet i vår tid, och på en övergripande nivå, uppfattas som en allmänt accepterad norm för hur man organiserar ett fredligt samhälle och vad som krävs för att individer lättare skall kunna tillgodose gemensamma intressen. Till skillnad från tidigare sociala kontrakt, som främst syftade till att öka den vertikala tilliten mellan stat och medborgare bör vår tids samhällskontrakt också söka förstärka den horisontella lokalsamhälletilliten mellan olika befolkningsgrupper. Behovet skall förstås mot bakgrund av samhällets tilltagande heterogenitet (forskningen talar här i termer av superdiversitet) och individualisering som präglar aktuell samhällsutveckling.

Under den nationalstatliga epoken levde människor sitt vardagsliv på en plats i taget. Idag lever allt fler människor på många ställen samtidigt. Den moderna informationsteknologin gör det möjligt att ständigt stå i kontakt med sina nära och kära vart hän på jorden de än befinner sig.

Samhällsforskningen pekar samtidigt på en paradox eftersom betydelsen av lokal samhörighet och identitet blir allt viktigare i vårt globaliserade tillstånd. ”Fråga mig inte varifrån jag kommer utan var jag känner mig hemma” blir ett allt vanligare svar på frågan om någons nationella tillhörighet. Någon form av lokala samhällskontrakt behöver upprättas som utifrån överenskomna värdegrunder formulerar legitima förväntningar på medborgarnas rättigheter och skyldigheter på den plats där de bor, arbetar eller långvarigt vistas alldeles oavsett var de råkar vara födda eller har sin juridiska status (medborgarskap).

I en svensk kontext visar de komplexa samhällsfrågor, som uppstår som ett resultat av vår tids stora samhällsomdaning där det lokala flätas samman med

det globala, tydligt på att de nya samhällskontrakten måste utformas på flera nivåer, mellan olika aktörer och för olika frågor samtidigt.

På nationell nivå utgör fråga om inkludering, samhällstillhörighet och strukturell diskriminering illustrerande exempel. Diskussionen om lagen om vård av unga (LVU), och vikten av att ta hänsyn till barnens bästa, är en annan fråga som visar på den komplexitet som kan uppstå när världen flätats samman och olika uppfattningar om vad som är barnets bästa krockar med varandra.

På regional nivå ställs den sociala hållbarheten och tillgänglighet av likvärdiga välfärdstjänster på sin spets. Det handlar inte minst om resursfördelning mellan stad och land. Den fleråriga BB-ockupationen på Sollefteå sjukhus utgör ett exempel på de samhällskontrakt som behöver växa fram på regional nivå när det gäller hur välfärden skall organiseras för att upplevas likvärdig. På lokal nivå illustreras effekterna av motsvarande resursfördelningsproblem av de lokala missnöjespartier som växer fram i protest mot skolnedläggningar i glesbygden. Olika lokala förhållningssätt till utvecklingen i omvärlden kan också förväntas. Det gäller inte minst utökade flyktingströmmar till följd av väpnade konflikter eller klimatologiska förändringar. FN-organet UNHCR visar på hur stigande havsnivåer och tillhörande negativ inverkan på livsmedelsproduktion medför ett ökat antal ekonomiska klimatflyktingar. Frågan om människors ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter kommer att ställas på sin spets. Dessa rättigheter har ett begränsat juridiskt skydd. De är inte absoluta utan de flesta medlemsländerna har enbart förpliktigt sig att sträva efter att säkerställa dem i enlighet med deras tillgängliga resurser (progressiva rättigheter).

Därtill kommer en rad andra miljörelaterade komplexa frågor som behöver hanteras med hjälp av lokala samhällskontrakt exempelvis när långsiktiga miljökrav på fritt rinnande vattendrag kommer i konflikt med lokala sedvanor och kulturmiljöer. Olika syn på viltvård utgör liksom utbyggnad av vindkraftverk i den svenska fjällvärlden andra aktuella exempel. På motsvarande sätt visade demonstrationerna i Lysekil, i samband med Preems planer på att bygga ut sitt raffinaderi i Brofjorden, på hur olika miljöintressen kolliderade när det gäller att välja mellan att göra bäst global nytta eller minst lokal skada. En motsvarande problematik världen över har medfört en diskussion kring vikten av att förhandla fram den tredje generationens rättigheter som inkluderar såväl kollektiva rättigheter (exempelvis naturens

rättigheter) som människors kollektiva skyldigheter och gemensamma ansvar för eko-systemens långsiktiga hållbarhet. Diskussionen tar sig uttryck i behoven av eko-sociala kontrakt för att underlätta genomförandet av Agenda 2030 och ansträngningarna med att säkerställa en hållbar utveckling (UNRISD, 2021, Epstein, 2022).

5 Samhällskontraktets utformning

Sammantaget förklaras behoven av lokala samhällskontrakt i vår tid av de växande ekonomiska och sociala klyftor som följt med den oreglerade marknadsekonomins ökade inflytande, det tilltagande demokratiska underskottet som följt med politikens professionalisering liksom i nödvändigheten av kraftfulla åtgärder för att tillgodose den hållbara utvecklingens krav. Medan vissa befolkningsgrupper känner sig inkluderade och förmögna att tillvarata sina livschanser känner andra sig exkluderade och oförmögna att påverka de politiska beslut som har en inverkan på vardags- och familjelivet. Det handlar inte minst om effekterna av åtgärder för att komma till rätta med pågående klimatförändringar.

Samhällsforskningens intresse för samhällskontraktens betydelse, omfattning och utformning fördjupades under 2010-talet. Framför allt medförde den framväxande nationalistiska populismen och en allt större misstro och rentav förakt för den etablerade politiken, som tog sig uttryck i allt kraftigare hot och hat mot de förtroendevalda, ett behov av åtgärder för att förstärka den vertikala och horisontella sociala tilliten. Såväl Världsbanken som den Internationella panelen för sociala framsteg (IPSP), som förenar hundratals samhällsforskare från hela världen i ett försök att finna och föreslå lösningar på dessa samhällsutmaningar, pekar på behovet av ett nytt samhällskontrakt som tar hänsyn till både horisontella och vertikala ojämlikheter (på såväl grupp- som individnivå) och som utformas med hjälp av någon form av samtalsdemokrati tillsammans med de människor som berörs. Även om frågan om samhällskontraktens betydelse och utformning ofta väcktes i urbana miljöer, där behoven inledningsvis var som mest påtagliga, begränsas inte diskussionen geografiskt till stadsbefolkningen utan gäller i högsta grad befolkningen i sin helhet, det vill säga även de som valt att bosätta sig på lands- och glesbygd.

De Gula (och Gröna) västarna i Frankrike, The Occupy Movement i USA och Los Indignados i Spanien är exempel på vår tids nya medborgardrivna sociala rörelser som reser krav på nya omförhandlade samhällskontrakt. De har vuxit fram som ett resultat av den finansiella krisen 2008 och nyliberalismens och den representativa demokratins svårigheter med att hantera växande inkomst- och

hälsoklyftor. Därtill kommer flera gränsöverskridande globala nätverk som också vuxit fram och ställer likande krav, inte minst den paneuropeiska rörelsen Diem25. De Gröna Västarna i Frankrike, som är en gren av de Gula Västarna, sticker ut genom sina kombinerade krav på ekologisk, social, ekonomisk och demokratisk rättvisa som sammantaget bygger på förstärkt lokalt självstyre såväl i städer som på landsbygden (Municipalism). Den ekologiska balansen och naturens rättigheter utgör samhällskontraktets överordnade klangbotten (Huntjens, 2021). En motsvarande medborgardriven rörelse återfinns sedan en tid också i Sverige om än dock främst koncentrerad på urbana miljöer (Orädda städer) (Barcelona En Comú (2022).

En omtvistad fråga är vilka samhälleliga institutionella ramar och strukturer som måste till för att medge såväl utformningen som tillämpningen av de lokala samhällskontrakten. Med detta avses tillitsskapande normer och regler med förmåga att strukturera politisk, ekonomisk och social interaktion. De delar av den politiska filosofin som på 1600-talet och 1700-talet ägnade sig åt frågan om det sociala kontraktet ger av naturliga skäl inte tillräcklig vägledning för samhällsutvecklingen i vår tid.

Utmaningen vid tiden för övergången från jordbruks- till industrisamhället var att utforma ett socialt verktyg som kunde ligga till grund för den föreställda gemenskap och gemensamma berättelse som krävdes för nationalstaternas tillblivelse och dess kulturella homogenitet (Andersson 1992). Idag präglas samhällsutvecklingen av övergången från industrisamhället och dess nationella produktionssystem till det gränsöverskridande kunskaps- och nätverkssamhället med sina globala förädlingskedjor (Coe & Yeung, 2015). Det lokala har flätats ihop med det globala och samhället har blivit alltmer heterogent och individualiserat med olika kulturella erfarenheter och berättelser. Det liberala representativa demokratiska systemet, med sitt oberoende rättssystem och fristående media, har blivit en allt viktigare konfliktlösningsmekanism med uppgift att också värna om minoriteters rättigheter. Vår tids lokala samhällskontrakt måste därför utformas för att bli betydligt mer inkluderande än under tidigare historiska epoker. Begreppet medborgare måste uppfattas bredare än en fråga om juridiskt medborgarskap och omfatta alla människor som för överskådlig framtid befinner sig här och nu alldeles oavsett var de råkar vara födda. Det är därför som detta kunskapsunderlag också talar i termer av ett samhällskontrakt i stället för ett socialt kontrakt. Medan det senare ofta tar utgångspunkt i en asymmetrisk vertikal maktrelation, baseras diskussionen om

vår tids samhällskontrakt därutöver också på nödvändigheten av en mer horisontell och jämlik överenskommelse mellan olika medborgargrupper.

Det sociala kontraktet utgjorde ursprungligen inte något juridiskt dokument där någon kunde ställas till svars utan var närmast att förstå som en normerande avsiktsförklaring. På samma sätt bygger det samhällskontrakt som diskuteras i detta underlag mer på någon form av överenskommelse och avsiktsförklaring som avser respekt för ömsesidiga värdegrunder än på legala aspekter. Samhällskontraktet bygger således på gemensamma principer för en social sammanhållning, som folk kan komma överens om att sträva efter men som inte alltid medger någon ansvarsutkrävning i strikt juridisk bemärkelse. Detta med undantag av respekt för mänskliga rättigheter som skrivits in i de svenska grundlagarna, eller utgör förpliktelser enligt europakonventionen som Sverige undertecknat och som införlivats i det svenska rättsliga systemet och därför gäller som lag i Sverige.

En stor svårighet ligger i att undvika att initiativtagarna till en omförhandling och förnyelse av samhällskontraktet samtidigt, och oavsiktligt, ikläder sig tolkningsföreträdet och problemformuleringsinitiativet. Som flera samhällsforskare påvisat har det sociala kontraktet under historien visat sig vara exkluderande och genom sitt praktiska utfall snarare befäst dominerande maktordningar (Mills, 1997). Utmaningen ligger därför i att få kontraktet att bli till ett avtal mellan jämställda parter och undvika olika typer av underordning som exempelvis utifrån etnicitet eller kön. Frågan är således vem som skall ta initiativet och hur de lämpligaste kontraktsparterna skall identifieras. Därtill kommer den procedurmässiga frågan om hur det skall avgöras och vad kontraktet skall innehålla.

Ett samhällskontrakt i takt med tiden, med sina starka kopplingar till Agenda 2030 och krav på såväl rättigheter som skyldigheter gör att det måste utformas av de som berörs för att upplevas legitimt. De krav som ställs på etik och moraliska värdegrunder gör det angeläget att utvidga den deltagande demokratin så att den blir så inkluderande som möjligt. Europakommissionen talar härvidlag alltmer om behovet att finna vägar för att ”bringing democracy closer to the people”. Vår tids behov av ett nytt samhällskontrakt parallellt med vår tids demokratiska underskott har därmed aktualiserat frågan om hur samhällskontraktets innehåll skall utformas på ett demokratiskt tillfredsställande sätt där frågan om politisk jämlikhet, en överläggning på lika villkor och ett

tillräckligt brett deltagande respekteras. Frågan om samhällskontraktet är alltså starkt förbunden med frågan om demokratin och det sätt på vilket denna behöver demokratiseras. Detta för att ett legitimt samhällskontrakt skall kunna utformas med en genuin allmänvilja som grund. Frågan om hur allmänviljan skall definieras har ställts på sin spets genom samhällsordningens ökade heterogenitet och den liberala representativa demokratis tillkortakommande.

För att hantera de komplexa samhällsfrågor som följer med vår tids stora samhällsordning måste såväl den vertikala som den horisontella tilliten stärkas och myndigheternas institutionella förmåga kompletteras med medborgarnas kollektiva förmåga. Det medskapade samhällskontraktets grundläggande syfte är att definiera vilka rättigheter och skyldigheter som gör det möjligt att bli till de aktiva och ansvarsfulla samhällsmedborgare som den kollektiva förmågan kräver. För att värna lokal demokrati handlar det därför inte bara om att skickliggöra och bemäktiga förvaltning och politiska styrsystem. Även det civila samhällets organisationer, föreningar, sociala rörelser och enskilda medborgare måste skickliggöras och bemäktigas för att den tillitsfulla interaktion som medskapandet förutsätter ska vara möjlig.

Det lokala samhällskontraktet

Det samhällskontrakt som diskuteras i detta underlag har en lokal prägel där syftet snarare är att över tid skapa sedvanor som folk upplever legitima och som därmed också förmår hantera de lokala maktordningar som kontrollerar de informella försörjnings- och trygghetssystem som ofta växer fram när nationalstatens moderna institutioner inte når ut och omfattar alla samhällsmedborgare på samma sätt som tidigare (Berg, Nicolas & Berg, Ingrid (red) 2022).

Etik och värdegrunder spelar därmed en helt avgörande roll för det lokala samhällskontraktet. Samhällsforskningen visar samtidigt på den begränsade roll som överenskommelser av värdegrunder spelar. Språkbruket blir ofta abstrakt, ibland rentav motsägelsefullt och med stort utrymme för omtolkning av innehållet (Alvesson, m.fl. 2021). Erfarenheterna visar på att värdegrunder och principer för samverkan måste utformas tillsammans med dem som de är till för och som berörs och förhandlas fram baserat på vedertaget bruk och det lokalsamhälle som invånarna vill ha. Genom förhandlingarnas interkulturella prägel strävar samhällskontraktet samtidigt efter att utformas med en global utblick bortom den snäva bygdegemenskapen (Asplund 1991).

En medskapande dialog på lika villkor och med ett gemensamt ansvar blir härvidlag legio. Demokratisering av demokratin handlar om att fånga upp de röster som inte alltid kommer till uttryck eller hörs (de nävar som knyts i fickan) genom att tillhandahålla en arena där människor får tillgång till mer sakkunskap och möjlighet att möta och samtala med människor med så många olika åsikter som möjligt. Med hjälp av andras motargument erbjuds människor möjligheten att reflektera över sina egna åsikter och förädla dem till mer informerade och genomtänkta uppfattningar. Det handlar därför inte bara om att ge medborgarna ökad tillgång till information, vilket är nog så viktigt för att bekämpa ryktesspridning, utan framför allt handlar det om ett dialoginriktat arbetssätt. En alltmer individualiserad tillvaro ger människor ökad tilltro till sin förmåga genom förbättrad tillgång till information och kunskap. Den gör därmed maktindelning till en förutsättning för att förstärka politikens legitimitet, såväl när det gäller att formulera problemet som att identifiera olika sätt på vilket det bäst kan hanteras. Maktindelning bidrar därmed till att bryta den ömsesidiga misstro som alltmer börjat prägla relationen mellan myndigheter och olika befolkningsgrupper och som krävs för att kunna förstärka samarbetet mellan det offentliga och det civila samhällets gemensamma sektor.

Som tidigare diskuterats är de komplexa samhällsproblem som utvecklingen medfört kontextuellt specifika, i ständig förändring och med låg generaliserbarhet. Det har inte bara medfört behov av former för samhällsstyrning som är mer målsökande än målstyrande. Beslutsfattarna har därtill fått ett ökat behov av kontaktytor med medborgarna, inte minst för att få möjlighet att genom gemensam handling bygga ömsesidig tillit. Därtill kommer att de komplexa samhällsproblemen bara kan formuleras och åtgärder identifieras tillsammans med de som är berörda. Den myndighetsgemensamma institutionella förmågan måste kombineras med en förstärkt kollektiv förmåga. Hänsyn behöver därför tas till lokala förutsättningar och de politiska besluten flytta närmare medborgarna. Ytterst handlar det om människosyn och förståelse för att människor skall betraktas som subjekt och inte enbart som objekt. Det begränsade utrymmet för nationella riktlinjer och den sociala ingenjörskonsten ställer ökade krav på att skapa samhället tillsammans med människor och inte som under välfärdssamhällets framväxt genom politiska reformer för människor. Någoting som i sin tur medför behov av att demokratisera demokratin och skapa utrymme för ett mer aktivt medborgarskap. Det kommunala tredubbla uppdraget som leverantör av välfärdstjänster,

samhällsbyggare och demokratiaktör måste uppfattas som kommunicerande kärn som förstärker social tillit och det politiska systemets legitimitet.

Det lokala samhällskontraktets utformning

Innehållet i det lokala samhällskontraktet skiljer sig från de tidigare sociala kontrakten under historien på flera sätt. Forskningen talar härvidlag om att vi står inför en större samhällsomdaning än tidigare under mänsklighetens moderna historia och som handlar om systemiska förändringar (behovet av ett nytt ekonomiskt paradigm) och en samhällsomdanande omställning som kräver medborgarnas aktiva delaktighet (Göpel, 2016, Laestadius, 2018, Rockström m. fl (2023). Ett eko-socialt samhällskontrakt på övergripande nivå får därför som främsta syfte att bidra till en sådan samhällsförändring (Huntjens, 2021). Det handlar inte minst om att tillsammans hitta former och regler för samlevnad, såväl mellan olika samhälls- och befolkningsgrupper som med naturen, och hur det gemensamma skall förvaltas (Berg, N, Berg, I & Hultman, M 2020). På samma sätt som diskussionen kring det sociala kontraktet som präglade den stora omdaning som medförde övergången från jordbrukssamhället till industrisamhället, handlar frågan om vår tids samhällskontrakt ytterst om relationen mellan stad och marknad, mellan politik och ekonomi. Samtidigt som insikten ökar när det gäller behoven av ett övergripande samhällskontrakt medför emellertid olika ideologiska uppfattning om denna relation, tillsammans med bristande tillit, samhällets ökade heterogenitet och sociala polarisering, stora tvivel till dess förutsättningar och det sätt på vilket det skulle kunna tänkas utformas.

Det lokala samhällskontraktets syfte som diskuteras i detta kunskapsunderlag är därför betydligt mer begränsat än de tidigare sociala kontrakten. De komplexa frågornas förändringsbenägenhet gör att kontraktet måste vara ett konkret men samtidigt ett levande dokument som förhandlas fram på lokal nivå fråga för fråga och från fall till fall. Samverkan mellan olika aktörer, som ofta har olika huvudmän, som kan lyda under olika lagstiftning och som därmed har olika ansvar och mål för sin verksamhet behöver regleras med hjälp av olika överenskommelser och avsiktsförklaringar. I stället för ett nationellt socialt kontrakt, som tidigare präglat den svenska modellen, skall det lokala samhällskontrakten i vår tid närmast uppfattas som avtal om konkret flerpartssamverkan som upprättas gemensamt av berörda samhällsaktörer utifrån ett antal överenskomna vägledande principer för det tänkta samarbetet. Det mer övergripande samhällskontraktet på nationell nivå skall därmed

sammantaget uppfattas som en väv av en rad olika sådana överenskommelser mellan olika aktörer och på olika samhällsnivåer, såväl nationellt som regionalt och lokalt, om hur deras individuella och kollektiva relationer och agerande skall förhålla sig till varandra.

Kommunala forum för demokrati och mänskliga rättigheter i samverkan med föreningslivets och folkbildningens medborgardrivna mötesplatser och olika former för platssamverkan kunna utgöra en del av den lokala struktur som såväl utformningen av samhällskontraktet som arbetet med Agenda 2030 ställer krav på. Det handlar inte minst om den viktiga uppgiften att lägga grund för ett gemensamt vetande (Sörlin, 2019). Det gemensamma arbetet med kommunala utvecklingsvisioner utgör ytterligare en del i en sådan struktur som med fördel kan utnyttjas för att skickliggöra berörda parter när det gäller att bygga arenor för demokratiska samtal som kan skapa tillitsfulla relationer och hantera ömsesidigt misstroende, exempelvis Åre kommuns arbete med Vison 2050.

Syftet med sådana arenor är att initiera, fritt samtala om, och organisera sig kring frågor medborgarna själva finner betydelsefulla och intressanta för att hantera vår tids komplexa samhällsutmaningar. Det handlar om att etablera en struktur och en plattform för en fortlöpande dialog med en bred krets av samhällsaktörer för att möjliggöra en samverkan som stärker förmågan att gemensamt formulera problemen, identifiera behov och tillvarata befintliga resurser.

Det lokala samhällskontraktets praktiska tillämpning

Initiativtagaren till upprättandet av ett sådant lokalt samhällskontrakt varierar och beror på frågans art och geografiska omfattning. Ibland är det den kommunala förvaltningen som fått i uppdrag att bjuda in till samverkan. Detta sker då inom ramarna för den representativa demokratin och som en följd av att förtroendevalda politikerna gett förvaltningen i uppdrag att demokratisera demokratin och att etablera en kommunal infrastruktur (plattform) som gör det möjligt att öka medborgarnas kontinuerliga delaktighet i beslutsfattandet. Ett sätt kan vara att etablera en slumpmässigt utvald medborgarberedning, ett förenings- och näringslivsråd eller att ta initiativ till att påbörja arbetet med en medborgarbudget. Vid enstaka och mer akuta frågor kan det vara näringsliv eller kommunala bolag, fastighetsägare och /eller det lokala föreningslivet som står för inbjudan till dialog om samverkan. I något fall är det samhälls-engagerade medborgare som utnyttjar sin rätt att ställa medborgarförslag med

förmåga att samla ett tillräckligt stöd. I den bästa av världar är det flera av de aktörer som är berörda som gör en gemensam inbjudan för att involvera ytterligare samverkansparter. En del städer har valt att försöka skapa en bestående struktur för samverkan genom en från kommunen fristående ombudsman – ett sekretariat med uppgift att kanalisera in olika medborgarinitiativ underifrån i den politiska styrningen och bidra till att den förberedelse som en sådan samverkan kräver kommer till stånd. Till ombudsmannens uppgifter hör också att bevaka så att de åtgärder som samverkansparterna kommit överens genomförs i praktiken (Montreal). Ytterligare en uppgift för en dylik ombudsman skulle kunna vara att tillsammans med medborgarna utvärdera att åtgärderna givit upphov till förväntade resultat.

Ett sätt att inleda det gemensamma arbetet kan vara att bjuda in till en workshop med ett antal aktörer för att tillsammans göra en preliminär fördjupad formulering av den fråga som avses att hanteras och som ligger till grund för inbjudan, identifiera några av de sätt den tar sig uttryck liksom vilka andra aktörer som är berörda och som bör inbjudas att medverka i det fortsatta arbetet.

Frågans art och omfattning som ligger till grund för inbjudan till workshopen varierar. Frågan och det problemområde som skall stå i fokus bör formuleras tillräckligt brett för att ha ett generellt värde men samtidigt tillräckligt smalt för att dess effekter kan påverkas även om aktörerna saknar rådighet för att hantera bakomliggande strukturella orsaker till problemen.

Under förberedelsearbetet gör den aktör som funderar på att ta initiativ till workshopen, tillsammans med berörda delar av sin organisation, en inventering såväl av den egna organisationens intresse av initiativet och dess förutsättningar till långsiktiga åtaganden som av andra aktörer som är berörda. Det är viktigt att inbjudan baseras på en rimlig förankring såväl inom den egna organisationen som hos en tillräcklig mängd externa aktörer och tillräckligt stor grupp enskilda medborgare för att säkerställa vad som krävs för att arbetet skall institutionaliseras så att aktörerna kan ta ett gemensamt ansvar och att arbetet inte blir alltför koncentrerat till enskilda initiativ och eldsjälar.

Först efter sådan intern och extern förankring är den planerade workshopen redo att genomföras. Förutom att mejsla fram frågans preliminära formulering och identifiera tänkbara aktörer som är beredda till olika åtaganden syftar workshopen till att inleda samtal om ett antal gemensamma principer som kan

tänkas utgöra utgångspunkterna för arbetets upplägg och genomförande och som kan ligga till grund för samverkansavtalets och det lokala samhällskontraktets utformning.

Behovet av sådana principer förklaras av att de utmaningar som behöver hanteras oftast är av sådant slag att en aktör inte själv kan ta på sig uppgiften. De flesta komplexa samhällsfrågor kräver en bred samverkan mellan en rad olika aktörer. Den första principen handlar därför om att placera frågan i mitten, att inse att ingen äger frågan utan att alla deltagande aktörer ser sig som samverkansparter. Den andra principen som följer av detta handlar om att arbeta på lika villkor. Alla deltagande aktörer skall kunna göra sin röst hörd såväl när det gäller formulering av problemet som att identifiera åtgärder. Den tredje principen handlar om inkludering och att alla skall med. Samtliga parter som ämnar delta i arbetet skall därför ta ett gemensamt ansvar för att se till att samtliga aktörer som är berörda av frågan blir informerade om det tänkta arbetet och får möjlighet att delta på lika villkor tillsammans med de övriga aktörer som visat intresse av att delta. Den fjärde principen handlar om att de aktörer som deltar utifrån sina olika förutsättningar är beredda att ta ett gemensamt moraliskt och socialt ansvar för genomförande av de åtgärder som identifierats. Utifrån dessa principer och frågans formulering identifieras de eventuellt ytterligare samverkansparterna som kan tänkas vara berörda till att delta i det fortsatta arbetet.

Förutom en preliminär problemformulering och identifiering av samverkansparter handlar denna inledande workshop mycket om relationsbyggande och tillitsskapande. Syftet är att kartlägga förutsättningarna till och utformningen av ett samhällskontrakt som gör det möjligt för en rad olika aktörer att genom förstärkt samverkan tillsammans söka former för att på kort sikt hantera lokala samhällsfrågor på ett sätt som är så hållbart som möjligt och som därtill underlättar den långsiktiga strukturella förändring som den nödvändiga samhällsomdaningen ställer krav på. Workshopen blir därmed till ett startskott för att inleda det överenskomna arbetet. Det är av stor vikt att informera berörda medborgare om syftet med och tillvägagångssättet för det arbete som inleds. Hur skall fördjupad kunskap om rådande förhållanden samlas in och bearbetas?

Till vad skall resultaten användas, hur fattas beslut och hur tillhandahålles information om de beslut som fattats?¹

När samverkansavtalet upprättats blir det dags för de aktörer som undertecknat avtalet att utse de medarbetare från den egna organisationen som skall vara dess representanter i de gemensamma styrnings- och arbetsgrupper som utses under workshopen med uppdrag att säkerställa arbetets genomförande. Det är viktigt att varje deltagande aktör därutöver fördjupar förankringen av det åtagande som det ingångna samverkansavtalet medför inom sin organisation genom att noggrant redogöra för de principer på vilka samverkansavtalet vilar. Förankringen underlättas om de olika aktörerna införlivar de utbildningsinsatser som samverkansavtalet ger upphov till, när det gäller informationsinsamling, samtalsledning och konflikthantering, i den egna organisationens ordinarie kompetensutveckling av sin personal.

När det gäller den kommunala förvaltningen handlar det om att förstärka den kommunala förvaltningens mottagningskapacitet, dvs om politisk förankring i de olika nämnder som berörs, om tvärsektoriell samverkan med förvaltningens berörda delar och om viljan att dela med sig av problemformulering och tolkningsföreträde. Hur skall det medskapade resultatet kanaliseras in i den politiska styrningen så att risken kan undvikas för att det tvärsektoriella samarbetet antingen gör frågan hemlös (faller mellan stolarna) eller att olika förvaltningar genom samverkan bortser från sitt grunduppdrag (Polk, 2015)?

När det gäller det civila samhället handlar det om att säkerställa kontinuitet och långsiktighet i engagemanget och den förmåga som krävs för att ta del av det gemensamma ansvar som följer med genomförandet av de åtgärder som fattas beslut om. När det gäller näringslivet handlar det om att hantera eventuella målkonflikter mellan långsiktigt socialt ansvar och kortsiktig ekonomisk lönsamhet. Även om de närvarande aktörerna saknar rådighet och handlingsutrymme för att komma åt problemens grundläggande orsaker kan alla ta ansvar för att formulera problemen och bidra till att lindra dess effekter.

¹ Med hjälp av erfarenheter från en rad olika kommuner runt om i Sverige har Sveriges Kommuner och Regioners medborgardialogprojekt tillsammans med forskare utarbetat en modell för medborgardialog i komplexa frågor som fått stor spridning
<https://skr.se/skr/demokratiledningstyrning/medborgardialogsamverkan/medborgardialog/medborgardialogkomplexafragor>

6 Framgångsfaktorer för det lokala samhällskontraktets praktiska tillämpbarhet

Detta kunskapsunderlag har diskuterat kring behoven av ett nytt lokalt samhällskontrakt mot bakgrund av vår tids stora samhällsomdaning, det förändrade politiska landskapet och de komplexa samhällsfrågor som följer i dess spår. Det råder relativt stor samsyn inom samhällsforskningen om behoven. Samhällets ökade heterogenitet, sociala polarisering och bristande tillit reser emellertid tvivel när det gäller förutsättningarna för samhällskontraktets tillblivelse och utformning. Det gör det motiverat att ägna fördjupad uppmärksamhet åt vad forskningen har att säga om de framgångsfaktorer som avgör det lokala samhällskontraktets praktiska tillämpbarhet och verkanskraft.

Erfarenheter från det pågående praktiska arbetet i några svenska kommuner med att hantera komplexa samhällsfrågor med hjälp av medborgardialog pekar på några särskilt viktiga framgångsfaktorer. Det gäller medborgarnas kollektiva förmåga och det civila samhällets normativa styrka. Det handlar också i förekommande fall om den kommunala förvaltningens mottagarkapacitet. Ytterst handlar det om synen på makt.

Den modell för en medskapande dialog och de fyra principer på vilken det lokala samhällskontraktet bygger och som diskuterats i detta kunskapsunderlag syftar till att identifiera vilken eller vilka av de samverkande aktörerna som har störst förutsättningar att ta ansvar för genomförandet av de beslut om olika åtgärder som har fattats. En del av de åtgärder som krävs för att hantera frågan kan i vissa fall vidtas av medborgarna själva, eventuellt tillsammans med stöd från det lokala föreningslivet. Ibland krävs resurser från kommunen eller från näringslivet. Saknas rådighet krävs det politiska beslut från kommunens förtroendevalda.

Det civila samhällets kollektiva förmåga

Den första framgångsfaktorn som det är viktigt att uppmärksamma i detta sammanhang handlar om medborgarnas kollektiva förmåga, det vill säga om det

civila samhällets normativa styrka, om relationen mellan gamla och nya sociala rörelser och om förmågan att också involvera de medborgare som eventuellt vänt samhället ryggen. Det politiska landskapets förändring, med sin framväxt av sociala rörelser och nätverk, har medfört att det etablerade föreningslivet fått svårt för att fånga upp viktiga sociala bärare och starka förändringsagenter med god lokal förankring. Många medborgare har tröttnat på trögrörliga processer där egna initiativ till akuta åtgärder underordnas medlemsmöten, stadgar och tidigare protokoll. De söker sig därför ofta till mer handlingskraftiga nätverk och sociala rörelser. De delar av det civila samhället som strävar efter förnyelse och förstärkt mobiliseringsförmåga genom platta och demokratiska organisationer som befriats från trögrörliga beslutshierarkier riskerar emellertid samtidigt att förlora sin förmåga till långsiktiga åtaganden och kontinuitet i arbetet. Medlemmarnas rörlighet är stor vilket också gäller de som företräder organisationen i olika samarbeten. Därtill kommer svårigheterna för samarbetspartnerna att fastställa organisationens representativitet och legitimitet i det aktuella området. Den sociala ingenjörskonst som präglade uppbyggnaden av det svenska välfärdssamhället har över tid inte bara negativt påverkat den kommunala förvaltningens förmåga till extern samverkan på lika villkor. Den kommunala praktiken att bygga upp ett välfungerande välfärdssamhälle för människor (i stället för med människor) har också medfört en viss passivitet från medborgarnas sida. Många har vant sig vid att avhända sig eget ansvar i uppfattningen att det är det offentliga och inte den gemensamma sektorn som svarar för problemformulering, identifiering och genomförandet av åtgärder ("nånannanism").

Därtill kommer upplevda svårigheter hos flera mer offentliga aktörer att nå ut såväl till berörda medborgare som till det civila samhällets olika sociala rörelser och nätverk. Svårigheterna visar sig emellertid många gånger inte ligga enbart i frågan om hur man skall kunna nå ut till de invånare som är berörda. Bristande kunskap om det civila samhällets sammansättning och dess nya framväxande sociala rörelser och nätverk bidrar till att dessa är lätta att ignorera. Omfattningen av de aktiviteter som pågår inom ramarna för de befintliga offentliga mötesplatserna (typ Folkets Hus och Parker, studieförbundens kulturkvällar och studiecirkel, bibliotekens olika evenemang eller medborgarkontorens utställningar) och deras regelbundna verksamhet visar sig ofta bli helt avgörande för förmågan att mobilisera intresse för en inkluderande och medskapande dialog med medborgare och det lokala föreningslivet. De kontaktytor och mellanmänskliga relationer som mötesplatsernas verksamheter

över tid möjliggjort mellan olika befolkningsgrupper visar sig ofta vara en förutsättning för den sociala tillit som krävs för meningsfulla samtal kring komplexa samhällsfrågor som inte bara uppehåller sig vid symptomen utan som förmår synliggöra såväl bakomliggande orsaker som problemens konsekvenser och effekter. Denna tillit är också en förutsättning för den samverkan på lika villkor och det gemensamma ansvar som krävs för att kunna genomföra beslutade åtgärder och utvärdera värdet av uppnådda resultat. För att upprätthålla denna tillit och tilltron till att den medskapande dialogen kommer att kunna göra skillnad är det som tidigare nämnts viktigt att kombinera det mer långsiktiga arbetet med att hantera problemens bakomliggande orsaker med snabba insatser och att ”plocka lågt hängande frukter” för att på kort sikt komma till rätta med några av problemens effekter.

Dessa kontaktytor med medborgarna och förmågan att upprätthålla tilltro och energi till arbetet genom olika insatser på kort sikt är viktiga som motkraft till medborgarnas och det civila samhällets inneboende föreställning om ”nånannanism” med tillhörande passivitet. Forskning kring områdesutveckling visar på att medborgarna kollektiva förmåga främst mobiliseras och förstärks genom gemensam handling. Det är därför av stor vikt att resultaten av liknande insatser kommuniceras ut till samtliga berörda medborgare. Om sådan passivitet inte kan motverkas blir det nämligen lätt för kommunala förvaltningar att halka in i invanda mönster och själv, sin vana trogen, se sig nödgad till att ta över såväl initiativ som aktion för att någonting skall hända. Denna tendens förstärks av den misstänksamhet som ofta råder när det gäller verkanskraft och professionalitet hos de delar av det civila samhällets föreningar och sociala nätverk som sedan tidigare inte är väl kända av förvaltningen. Tendensen till att den kommunala förvaltningen under sådana omständigheter själv tar över initiativ och aktion förstärks också av de förtroendevalda politikernas krav på att visa handlingskraft och på att den medskapande dialogen skall uppvisa snabba och konkreta resultat.

De olika utvärderingar som utförts kring det idéburna offentliga partnerskapets praktik visar ofta på att de överenskommelser om samarbete som upprättats främst rör den kommunala förvaltningens samarbete med det etablerade och väl kända föreningslivet. Den rivalitet mellan det civila samhällets mer etablerade föreningsliv och nya framväxande nätverk och sociala rörelser som därigenom blir alltmer vanligt förekommande handlar ofta om inflytandet i det politiska rummet och om en kamp om den kommunala förvaltningens uppmärksamhet

och resurser. Därtill kommer att såväl socio-ekonomiska som socio-kulturella värdegrunds- och generationskonflikter riskerar att förstärkas till följd av oenigheter kring det sätt på vilket den pågående samhällsordningen och dess olika utmaningar skall hanteras.

Den kommunala mottagarkapaciteten

Den andra framgångsfaktorn handlar om den kommunala mottagarkapaciteten. I vissa fall saknar enskilda medborgare eller deras organisationer och sociala rörelser förmåga att på egen hand genomföra beslutade åtgärder. Det gäller exempelvis när genomförandet också kräver resurser från kommunen, vilket i de fall som förvaltningen saknar rådighet i sin tur också kräver politiska beslut från kommunens förtroendevalda. Styrkan i den kommunala mottagarkapaciteten beror dels på förmågan att kanalisera in den medskapande dialogens resultat in i de politiska beslutsystemen, dels på förmågan att kanalisera in förslagen till åtgärder i den egna ordinarie verksamheten för att säkerställa åtgärdernas kontinuitet och långsiktiga bärkraft.

Svårigheten med att kanalisera in åtgärder för att hantera komplexa samhällsfrågor i de politiska beslutsystemen liksom in i den ordinarie verksamheten hänger ihop med de komplexa samhällsfrågornas gränsöverskridande karaktär och vikten av tvärssektoriell samverkan. Bristen på tvärssektoriell samverkan inom förvaltningens olika delar gör att den komplexa frågan riskerar att ramla mellan stolarna och bli hemlös (Polk, 2015). Eftersom frågan sällan ryms i de olika förvaltningarnas grunduppdrag händer det alltför ofta att ingen av de parter som ingår i samverkan känner något eget ansvar för att ta hand om frågan. Denna hemlöshet återspeglar sig också inom de politiska nämnderna som organiserats på samma sätt som de enskilda förvaltningarna.

Det medskapande arbetssättet innebär en förflyttning av rådande arbetskultur, genom sin strävan efter att bygga nya relationer, nätverk och kontaktytor med hjälp av ökad tillit och förståelse till att organisationen och dess ledarskap blir mer medskapande och inkluderande. Detta för att sammantaget förstärka den kollektiva förmågan att bli till en motkraft mot den ömsesidiga misstro och misstänksamhet som råder mellan olika aktörer och som försvårar hantering av komplexa samhällsutmaningar.

Relationsbyggande tar tid, flera samtalsrundor blir nödvändiga för att borra sig ner från de uttryck för sakernas tillstånd som kommer fram genom deltagarnas

berättelser till de orsaker som ligger bakom de komplexa problemen liksom till de olika långsiktiga effekter som kan tänkas bli följden. För att upprätthålla tilliten till processen och energin från de medverkande blir det som tidigare nämnts viktigt att identifiera lågt hängande frukter, det vill säga problem som skulle kunna åtgärdas på kort sikt för att sprida insikt om att det pågående arbetet är på riktigt och ämnat till att göra skillnad. Värde av det tidskrävande arbetets kunskapsproducerande och lärande dimensioner skall inte underskattas. Deltagarna med sina olika professioner och samhällspositioner får genom samtalen möjlighet till fördjupad förståelse för de skilda livsvillkor som präglar olika befolkningsgrupper såväl i städer som på landsbygden. Härigenom kan de individuella, ofta oreflekterade, åsikter som kommer till uttryck i sociala medier möta respekt och möjlighet att bearbetas till mer genomtänkta och legitima politiska förhållningssätt.

Ett medskapande arbetssättet handlar om att tillsammans med en rad olika aktörer – i ögonhöjd och som människa till människa – samtala om hur man som bäst skall förhålla sig till och hantera den sakfråga/problematik som står i fokus. Ingen av parterna äger problemet (vare sig det gäller problemformulering eller tolkningsföreträdet kring vad som bör göras) och ingen står till svars för problemets existens. Det handlar om komplexa frågor där det ömsesidiga beroendet gör att alla har ett gemensamt ägande och ett gemensamt ansvar för det sätt på vilket problemet hanteras. Komplexiteten i de samhällsutmaningar vi står inför kännetecknas av att utmaningarna är lokalt specifika och därtill i ständig förändring. De former för samhällsstyrning som här blir aktuella handlar därmed betydligt mer om målsökande än målstyrande verksamhet. Det innebär att arbetssättet svårligen kan fångas och beskrivas med hjälp av linjära modeller, effektkedjor med tydliga och mätbara indikatorer för måluppfyllelse. Det handlar i stället om att skapa utrymme för medborgarnas och de boendes berättelser och upplevelser av rådande förhållande. Det handlar inte minst därför också om beslutsfattarnas förmåga att överge sina olika professionella positioner och inte bara förstrött lyssna på invånarnas berättelser utan att också höra på vad som i själva verket sägs (Back, 2007).

Som tidigare nämnts är förmågan till inkludering av berörda aktörer och extern kommunikation om syftet med den medskapande områdesutveckling som planeras påbörjas av stor betydelse för att skapa relationer och tillit. Detta gäller såväl mellan de boende och olika myndigheter som mellan olika befolkningsgrupper. Lika viktigt är det för den kommunala förvaltningen att

bygga upp en långsiktigt hållbar struktur för det interna arbete som gör det möjligt att undvika att frågor blir hemlösa och hängande i luften. För att möjliggöra den tvärsektoriella samverkan, och det målsökande arbetet som hantering av komplexa samhällsfrågor ställer krav på, pekar organisationsforskare på vikten av att etablera ett särskilt kommunalt organ för tidiga och samordnade insatser såväl mellan förvaltningens olika delar som mellan de olika politiska nämnderna (exempelvis en så kallad ”projektstudio”, Ernst 2020).

Organisationsforskningen visar också på vikten av att använda sig av ett så kallat agilt arbetssätt och om att arbeta iterativt, dvs att man arbetar med cirkulära modeller eller i cykler för att hela tiden tillsammans med de som är berörda under genomförandet anpassa åtgärderna efter de nya omständigheter som dyker upp för att stegvis (inkrementellt) närma sig eftersträvarade resultat.

Forskningen uppmärksammar betydelsen av gränsgångaren, det vill säga en tjänsteperson inom förvaltningen med mandat att röra sig mellan förvaltningens olika delar med syfte att förankra de beslut som fattats hos de förvaltningar liksom hos de formella och informella strukturer som berörs (Heiti, 2020). Erfarenheterna visar att gränsgångarens förmåga till konflikthantering och medling också är av stor betydelse när det gäller samverkan mellan olika externa aktörer som har olika huvudmän som lyder under olika lagstiftning. Det gäller också för samverkan mellan aktörer, inte minst inom det civila samhället, som har olika ansvar och mål för sin verksamhet och agerar utifrån olika logiker, kulturer och drivkrafter. Gränsgångarens personliga sociala förmåga blir här avgörande för framgången.

Uppsummerande avslutning

Vår tids samhällsordning präglas av det sätt på vilket globalisering, migration och urbanisering i samverkan flätar ihop det lokala med det globala. Platsens betydelse ökar och befolkningen blir alltmer heterogen. Kopplingarna mellan liberal demokrati och universella mänskliga rättigheter blir tydligare för att de som bor, arbetar eller vistas på platsen skall kunna tillvarata sina resurser och känna samhällstillhörighet. I Sverige är det främst kommunerna som aktivt och strategiskt arbetar med frågor som är grundläggande för människors rättigheter och välbefinnande – såsom exempelvis skola, vård, omsorg, kultur och fritid. Det är på lokal nivå som vi främst finner de organisationer och platser där rättigheterna dagligen måste respekteras, skyddas och främjas.

“Where, after all, do universal human rights begin? In small places, close to home ... [...] ... where every man, woman and child seeks equal justice, equal opportunity, equal dignity without discrimination. Unless these rights have meaning there, they have little meaning anywhere. Without concerted citizen action to uphold them close to home, we shall look in vain for progress in the larger world”. Eleonor Roosevelt, dåvarande ordförande i FN:s kommission för mänskliga rättigheter, i ett tal inför FN:s generalförsamling 1958

De komplexa frågornas lokala specifika karaktär som följer i utvecklingens spår ställer ökade krav på kommunal självstyrelse. Den lokala handlingskraft som är en förutsättning för såväl den hållbara utvecklingen som genomförandet av kommunernas tredubbla uppdrag aktualiserar därmed frågan om det lokala samhällskontraktet, dess innehåll och utformning. För att svara upp mot de utmaningar samhället ställs inför måste den offentliga sektorns institutionella förmåga i allt högre utsträckning kombineras med medborgarnas kollektiva förmåga. För att hantera den hållbara utvecklingens olika dimensioner, inte minst när det gäller att värna om såväl demokrati som om allmänningar och natur, krävs ett aktivt medborgarskap. Rättighetsbärarna blir också skyldighetsbärare

Detta kunskapsunderlag har, mot bakgrund av det sociala kontraktets historiska framväxt och tillämpning, diskuterat kring behoven av och förutsättningarna för vår tids lokala samhällskontrakt. Dess omfattning och inriktning beror, liksom i världen i övrigt, på de specifika förhållanden som råder lokalt. I vissa fall

kommer olika befolkningsgrupper och etniska tillhörigheter överens om gemensamma förhållningssätt för att kunna leva tillsammans i en värld i förändring (Montreal). I andra fall bidrar kommunens invånare tillsammans till lokal anpassning och genomförande av agenda 2030 och FN:s globala mål för en hållbar utveckling (Mannheim). I svenska kommuner kan samhällskontraktet handla om flerpartssamverkan för ökad trygghet (Eskilstuna), förstärkt Demokrati (Örnsköldsvik), medskapad områdesutveckling (Borås) eller ökad inkludering (Åre). Gemensamt är att samhällskontrakten, som förhandlas fram från fall till fall med de som är berörda, reglerar såväl parternas skyldigheter som rättigheter. Dess avtal om flerpartssamverkan bygger därför på ett antal överenskomna demokratiska principer och värdegrunder som fångar in förhållningssätt och kompassriktning.

Syftet med att genomföra flerpartssamverkan om en specifik fråga i olika faser, där förutom förberedelse- och efterarbetet, de olika dialogmötena spelar en avgörande roll, handlar om att skapa trygghet i rummet. Sådan trygghet visar sig oftast helt avgörande för att deltagarna skall kunna bemäktiga sig till att våga göra sin röst hörd, kunna få bekräftelse på och bli styrka i värdet av sin berättelse. Någoting som erfarenhetsmässigt visat sig en förutsättning för att tränga bortom symptom och under samtalen nå fram till problemens orsaker och effekter. Den första grundläggande principen handlar om att arbetet skall vara så inkluderande som möjligt och att erbjuda alla berörda möjligheten att delta. Den andra principen, om att samtalen skall ske på lika villkor (i ögonhöjd), försöker säkerställa att ingen under samtalen utifrån sin maktposition ifrågasätter och berövar någon dess berättelse. Det handlar här ytterst om att dela med sig av makt när det gäller såväl problemformulering som identifiering av åtgärder. Den tredje principen om gemensamt ansvar påvisar ambitionen om att deltagarna inte bara skall ägna sig åt tyckande och sätta sig på läktaren som åskådare utan att också fundera på den roll som man själv eller den organisation som man representerar kan spela samt på sin förmåga att själv bli till en del av lösningen. Tanken med den fjärde principen, att sätta frågan i mitten, handlar just om att det inte nödvändigtvis är kommunen som skall svara för genomförandet av identifierade åtgärder. Komplexa frågor kräver bred samverkan med många olika aktörer för att kunna hanteras på ett hållbart sätt. I många fall handlar det om att kommunen med hänsyn till lagstiftningen skall fungera som en stödjande struktur och bidra till att stärka samverkansparternas handlingskraft.

Det är genom ovannämnda principer för flerpartssamverkan som såväl den institutionella som kollektiva förmågan till gemensam handling kan förstärkas. Även om lokala aktörer saknar rådighet för att komma till rätta med en del övergripande strukturella orsaker visar erfarenheterna på hur liknande flerpartssamverkan oftast kan identifiera åtgärder som lindrar problemens effekter för enskilda samhällsgrupper eller medborgare. Frågan om handling och att under samtalens gång försöka identifiera lågt hängande frukter och påbörja omgående åtgärder blir viktig för att skapa hopp om att förändring är möjlig och upprätthålla energin i rummet liksom tilliten till processen.

Litteraturlista

- Abrahamsson, Hans (2019a) *Vår tids stora samhällsömdaning, Om konsten att värna demokrati och social hållbarhet*, Göteborg: Bokförlaget Korpen
- Abrahamsson, Hans (2019b) *Den politiska ekonomins Glokala uttryck – Sverige i en värld i förändring*, Göteborg: Bokförlaget Korpen
- Anderson, Benedict (1992) *Den föreställda gemenskapen – reflexioner kring nationalismens ursprung och spridning*. Göteborg: Daidalos
- Antonovsky, Aaron (2005) *Hälsans mysterium*. Stockholm: Natur & Kultur
- Asplund, Johan (1991) *Essä om Gemeinschaft och Gesellschaft*. Göteborg: Korpen
- Back, Les (2007) *The Art of Listening*. New York : Berg Publishers
- Baichère, Didier et.al (2019) *Gilets Jaune – La politique au rond-point*. Paris: Deux Flumes
- Barcelona En Comú (2022) *Orädda städer En guide till den globala municipalistiska rörelsen*. Göteborg: Lode Förlag
- Bauman, Zygmunt (2002) *Det individualiserade samhället*. Göteborg: Daidalos
- Bauman, Zygmunt (2017) *Retrotopia*. Göteborg: Daidalos
- Bengtsson, Erik (2020) *Världens jämlikaste land?* Lund: Arkiv
- Bengtsson, Johan & Lovisa Mickelsson (2021) *Svenska smarta städer - En explorativ studie om förväntad nytta och potentiella sårbarheter*, Totalförsvarets Forskningsinstitut (FOI), rapport FOI-R--5117--SE: Stockholm
- Berg, N, Berg, I & Hultman, M (2020) *Naturens Rättigheter – att skapa fred med jorden – ekopedagogik och juridik som hållbar samhällspraktik*, Riga: Universus Academica Press
- Berg, N, Berg I (red) (2022) *Framtidens by, När lokalsamhällen tar sig rätten att blomstra*, Boxholm: Linnefors Förlag
- Bjereld, Ulf, Blombäck, Sofie, Denker, Marie & Sandberg, Linn (2018) *Digital demokrati? Partierna i en ny tid*, Stockholm: Atlas
- Bremdal, Patrik & Ohlsson, Johanna (2020) *Mänskliga rättigheter i teori och praktik – från idé till förvaltning*, Lund: Studentlitteratur
- Brown, Valerie, Harris, John & Russel, Jacqueline (2010) *Tackling Wicked Problems Through the Transdisciplinary Imagination*. New York: Earthscan
- Castles, Stephen (2010) *Understanding global migration: a social transformation perspective*, Journal of Ethnic & Migration Studies, 36(10), s. 1565–1586.
- Castells, Manuel (2018) *Rupture: The Crisis of Liberal Democracy*. New York: Polity Press.

- Coe, Neil & Yeung, Henry (2015) *Global Production Networks: Theorizing Economic Development in an Interconnected World*. Oxford: OUP
- Cruikshank, Barbara (1999) *The will to empower – democratic citizens and other subjects*. London: Cornell University Press
- Crouch, Colin (2011) *Postdemokrati*. Göteborg: Daidalos
- Dahlsten, Ulf (2020) *Efter Coronan – Svensk modell i kris*, Stockholm: Ekerlid
- Dewellennes, Charles (2021) *The Gilets Jaunes and the new social contract*. Bristol: Bristol University Press
- della Porta, Donatella (2013) *Can Democracy be saved?* Cambridge: Polity
- Dowding, Keith (1996) *Power*. Buckingham: Open University Press
- Eckersley, Robyn (2005) *The Green State – Rethinking Democracy and Sovereignty*, Cambridge, Massachusetts: Massachusetts Institute of Technology (MIT Press)
- Ek, Rickard et al. (2015) *Att laga revor i samhällsväven – om social utsatthet och sociala risker i den postindustriella staden*. Malmö: Malmö Högskola
- Epstein, Seth (2022) *Rights of nature, human species identity, and political thought in the Anthropocene*, London: The Anthropocene Review – Sage Journals.
- Ernist, Heiti (2020) *Ledarskap i mellanrummen – fallstudie av gränsgångare och gränspraktiker i en komplex samverkansmiljö*, Göteborg: Förvaltningshögskolan
- Fishkin, James (1991) *Democracy and Deliberation: New Directions for Democratic Reform*, New York: Yale University Press
- Florida, Richard (2017) *The new urban crisis – how our cities are increasing inequality, deepening segregation, and failing the middle class and what we can do about it*. New York: Basic Books
- Foucault, Michel (2004) *Security, territory, population*. New York: Palgrave Macmillan
- Freire, Paulo (2021) *De förtrycktas pedagogik*. Stockholm: Trinambai
- Gelin, Martin & Åsard, Erik (2019) *Hotet mot Demokratien – Högerpopulismens återkomst i Eutopa och USA*, Lund: Historiska Media
- Gerell, Manne m. fl (2020) *Att vända utvecklingen – från utsatta områden till trygghet och delaktighet*, Malmö: Malmö Universitet
- Goodhart, David (2017) *The Road to Somewhere: The Populist Revolt and the Future of Politics*. London: Hurst & Co.
- Gramsci, Antonio (1971) *Selections from Prison Notebooks*. London: Zed Books
- Guilluy ; Christophe (2014) *La France périphérique – Comment on a sacrifié les classes populaires*, Paris : Flammarion
- Gustavsson, Bengt (2018b) *Bildningens och nyttans förändringar*, Malmö: Arbetarnas bildningsförbund – Folkbildning om folkbildning
- Gopal, Maja (2016) *The Great Mindshift - How a New Economic Paradigm and Sustainability Transformations go Hand in Hand*, Cham: Springer

- Habermas, Jürgen (1996) *Kommunikativt handlande*. Göteborg: Daidalos
- Haiti Ernest (2020) *Ledarskap i mellanrummen – fallstudie av gränsgångare och gränspraktiker i en komplex samverkansmiljö*, Göteborg: Förvaltningshögskolan
- Hettne, Björn (2009) *Thinking about development*. London: Zed Books
- Hobbes, Thomas (2004) *Leviathan*, Göteborg: Daidalos
- Huntjens, Patrick (2021) *Towards a Natural Social Contract*. Delft: Springer
- Laestadius, Staffan (2018) *Klimatet och omställningen*. Umeå: Borea
- Landemore, Hélène (2020) *Open Democracy*, New Jersey: Princeton University Press
- Latour, Bruno (2005) *Reassembling the Social an Introduction to Actor-Network-Theory*: New York: Oxford University Press
- Lind, Anna-Sara & Namli, Elena (2017) *Mänskliga rättigheter i det offentliga Sverige*, Lund: Studentlitteratur
- Lindell, Johanna & Pelling, Lisa (2021) *Det Svenska Missnöjet*, Falun: Atlas
- Lukes, Steven (2008) *Maktens ansikte*. Göteborg: Daidalos
- Marmot, Michael (2008) *Closing the gap in a generation – Health equity through action on the social determinants of health*. Genève: World Health Organization
- Mouffe, Chantal (2009) *Om det politiska*. Hägersten: Tankekraft
- Mills, Charles (1997) *The Racial Contract*, New York: Cornell University Press
- Nilsson, Anders (1999) *Peace in our time: Towards a holistic understanding of world society conflicts*. Göteborg : Padrigu Papers
- Noiriel, Gérard (2019) *Les Gilets jaunes à la lumière de l'histoire*, Paris : Le Monde l'aube
- Polanyi, Karl (2012) *Den Stora Omdaningen – Marknadsekonomins uppgång och fall*. Lund: Arkiv (orig. 1944).
- Polk, Merritt (ed) (2015) *Co-producing knowledge for sustainable urban development: Joining forces for change*. London: Routledge
- Putnam, Robert D (1996) *Den fungerande demokratin – Medborgarandans rötter i Italien*, Stockholm: SNS Förlag
- Regeringskansliet (2018) *Regeringens strategi för sociala företag – ett hållbart samhälle genom socialt företagande och social innovation*, Stockholm: Regeringskansliet
- Regeringskansliet (2021) *Sveriges genomförande av Agenda 230 för en hållbar utveckling*, Stockholm: Regeringskansliet
- Rhodes, Raw (1994) *The hollowing out of the state: the changing nature of the public service in Britain*, The Political Quarterly, 65(2), s. 138–151
- Rockström, Johan m.fl. (2022) *En jord för alla – ett manifest för mänsklighetens överlevnad*, Falun: Natur och Kultur
- Rothstein, Bo (2003) *Sociala fjällor och tillitens problem*, Stockholm: SNS Förlag

- Rousseau, Jean-Jacques (1998) *The Social Contract*. Hertfordshire :
Worldsworth
- Shafik, Minouche (2021) *What We Owe Each Other: A New Social contract*,
New Jersey: Princeton University Press
- Stewarts, Frances (2011) *Horizontal inequalities as a cause of conflict – a
review of crise findings*, in World Development Report 2011,
Washington D.C. World Bank
- Sörlin, Sverker (2019) *Till bildningens försvar – den svåra konsten att veta
tillsammans*, Falun: Natur och Kultur
- Therborn, Göran (2018) *Kapitalet, överheten och alla andra – klassamhället i
Sverige – det rådande och det kommande*. Lund: Arkiv förlag.
- UNRISD (2021) *A New Social Contract – Vital to deliver the 2030 Agenda for
Sustainable Development* Hämtad 1.4.2023 från
[https://sdgs.un.org/sites/default/files/2021-07/UNRISD%20-
%20A%20New%20Eco-Social%20Contract.pdf](https://sdgs.un.org/sites/default/files/2021-07/UNRISD%20-%20A%20New%20Eco-Social%20Contract.pdf)
- Wijkström, Filip (2012) *Civilsamhället i samhällskontraktet*, Stockholm:
European Civil Society Press,
- World Value Survey (2017) *Mer om kulturkartan*. Stockholm: Sekretariatet för
Framtidsstudier – hämtad j januari 2018 från: [https://www.iffs.se/world-
values-survey/mer-om-kulturkartan/](https://www.iffs.se/world-values-survey/mer-om-kulturkartan/)
- Wästberg, Olle & Lindvall. Daniel (2017) *Folkstyret i rädslans tid*. Stockholm:
Fri Tanke

Lokala Samhällskontrakt

I denna skrift beskriver Freds- och Utvecklingsforskaren Hans Abrahamson hur kommuner och regioner kan arbeta för att skapa lokala samhällskontrakt i en globaliserad värld. Skriften innehåller också en historisk beskrivning av utveckling till det moderna samhällskontraktet.

Upplysningar om innehållet
Nils, Munthe, nils.munthe@skr.er

© Sveriges Kommuner och Regioner, 2023
ISBN/Beställningsnummer: 978-91-8047-197-8
Text: Hans Abrahamsson